

DLA doktori értekezés tézisei

Monostori Gábor

Julian Fontana mint Chopin közreadója a Gesz-dúr és
f-moll keringő [op. 70 no. 1–2] kéziratok forrásainak
fényében

Témavezető: Bozó Péter PhD

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori
iskola

Budapest

2017

I. A kutatás előzményei

Chopin halálát követően, a családja által adott kizárólagos engedély birtokában, Julian Fontana két kötetben adta közre a zeneszerző hagyatékában kéziratban fennmaradt, addig kiadatlan műveit.

A köteteket nem sokkal megjelenésük után már érték kritikák, Fontana ugyanis tetszése szerint rendezte a műveket opusszámok alá, figyelmen kívül hagyva azok keletkezési sorrendjét. A 20. század elején a posztumusz kötetekben szereplő darabok újonnan felfedezett kézíratainak fényében Mieczysław Karłowicz (*Niewydane dotychczas pamiątki po Chopinie*, 1904), és Kornelia Parnasowa („O kajetach Chopina”, in *Obchód setnej rocznicy urodzin Fryderyka Chopina*, 1912) elsőként hívják fel a figyelmet arra, hogy a Fontana által megjelentetett változatok különböznek a művek fennmaradt szerzői kézírataitól.

Nem sokkal később Edouard Ganch (*Dans le souvenir de Frédéric Chopin*, 1925) valamint Ludwig Bronarski („W sprawie wydania pośmiertnych dzieł Fryderyka Chopina”, *Kwartalnik Muzyczny* No. 1. 1928) foglalkozott Fontana közreadói munkájának megítélésével, ám e tanulmányok elszigetelt jelenségek voltak: sem a zenetudósok, sem az előadók többségének figyelmét nem irányították rá a szövegváltozatok létezésére, és a Fontana-kiadás továbbra is számos esetben kizárólagos forrása maradt a kötetben szereplő műveknek.

A lengyel összkiadás szerkesztőjeként Jan Ekier a Fontana-kötetekben szereplő művek valamennyi kézirat

forrását összegyűjtve döntött arról, hogy az összkiadás e műveket milyen formájában adja közre, és 1998-ban megjelent tanulmányában elsőként alkotott átfogó képet Fontana közreadói munkájáról. A pontosabb ítéletalkotás érdekében fontosnak tartotta megvizsgálni Fontanának Chopinnel való kapcsolatát valamint zenei felkészültségét is. Nem állt azonban rendelkezésére Fontana életét feldolgozó munka, így életrajzi vázlata hiányos, olykor pontatlan. Magdalena Oliferko kutatásai ezt a hiányt pótolják: közreadja Fontana barátjával, Stanisław Egbert Koźmiannal folytatott levelezését, mely nemcsak életrajzát egészíti ki, hanem egy új nézőponttal járul hozzá Fontana és Chopin kapcsolatának értelmezéséhez.

Ekier tanulmányában Fontana közreadói munkáját a szövegváltozatok fényében értékeli, és a szerzői kéziratoktól való eltéréseket kategóriákba sorolva ismerteti. Ez az összefoglaló munka nem vizsgálja az érintett darabok forrásláncát, így nem keresi a választ arra, hogy a Fontana-változatok valójában milyen típusú szerzői kéziratok alapján készülhettek, ami pedig a változatok értékének megítélése szempontjából alapvető fontosságú.

II. Források

Elsődleges források:

Munkám során a két vizsgált Chopin keringőnek valamennyi kéziratos forrását tanulmányoztam. A Gesz-dúr keringő esetében két prezentációs kézirat és egy ismeretlen kopista másolata maradt fenn, melynek vizsgálatát egy fakszimile kiadvány (Byron Janis: *The Most Dramatic Musical Discovery of the Age*, 1978) valamint a párizsi Bibliothèque National digitalizált dokumentumainak gyűjteménye tette lehetővé.

Az f-moll keringőnek öt prezentációs kéziratát valamint három teljes másolatát és a Fontana által készített töredékes kópiáját teszi közzé a varsói Chopin Intézet (Narodowy Instytut Fryderyka Chopina) és lengyel Chopin-összkiadást támogató alapítvány által működtetett honlap.

A Fontana-változatok szövegét a berlini Schlesinger kiadó 1855-ben megjelent kötete alapján vizsgáltam (*Oeuvres Posthumes Pour Piano de Fréd. Chopin, Op. 66–73*, 1855). Az f-moll keringő esetében a Fontana-kiadáson túl a keringő első megjelenését, a krakkói Wildt kiadó kiadványát is tanulmányoztam. (*Deux Valses Mélancoliques composées pour le piano-forte par Frédéric Chopin*, 1852)

Fontana barátjával, Stanisław Egbert Koźmiannal folytatott levelezését Magdalena Oliferko közreadásában ismerhettem meg. (*Fontana and Chopin in Letters*, 2013)

Chopin Fontanához írt leveleit a zeneszerző összes lengyel nyelven írt levelének 2016-ban megjelent angol fordításában olvastam. (*Chopin's Polish Letters*, 2016)

További fontosabb források:

Jeffrey Kallberg. *The Chopin Sources: Variants and Versions in Later Manuscripts and Printed Editions* (PhD disszertáció, University of Chicago, 1982).

Kobylańska, Krystyna. *Frédéric Chopin. Thematisch-Bibliographisches Werkverzeichnis* (München: G. Henle Verlag, 1979).

Tieles, Cecilio. „Julian Fontana: el introductor de Chopin en Cuba”, *Revista de Musicología* 9/1 (enero-junio de 1988), 123–150.

Tomaszewski, Mieczysław. *Chopin. The Man, his Work and its Resonance*, ford. John Comber (Varsó: NIFC, 2015).

III. Módszer

Fontana közreadói munkájának bemutatásához az 1855-ös kötetben szereplő két mű, a Gesz-dúr és az f-moll keringők elemzését választottam. Egyrészt mindkét mű esetében maradt fenn szerzői kézirat, másrészt e két darabnak valamennyi fennmaradt kéziratosa elérhető volt a számomra.

A Fontana-változatok értelmezéséhez elengedhetetlen a szerzői kéziratokban megtalálható szövegváltozatok alapos ismerete, ezért első lépésként az autográfok összehasonlításával

kezdtém az analízist. Ezt követte a szerzői szövegváltozatoknak a Fontana-féle kiadás szövegével való összevetése.

Ehhez a munkához a két mű esetében – a különbségek eltérő természete miatt – különböző módszert választottam. A Gesz-dúr keringő két szerzői kéziratában található változatok a darab szerzői koncepciójának egy irányba mutató változását jelzik. Ezért érdemes volt az egyes helyeket kottapéldákkal illusztrálva és a darab zenei rétegei szerint csoportosítva bemutatni, hogy követhetővé váljon a kísérő szólam valamint a dallam eltéréseinek hasonló logikája.

Az f-moll keringő öt szerzői kézírata mellérendelt viszonyban áll egymással: a prezentációs autográfok a darab öt egymással egyenrangú, ám számos eltérést mutató változatát tartalmazzák. Valamennyi szerzői kéziratot egymással összehasonlítva a talált eltéréseket egy táblázatban összesítettem. Ez a táblázat lehetőséget adott arra vonatkozó statisztikák elkészítésére, hogy milyen mértékben hasonlítanak egymásra a szerzői változatok, valamint alapja volt az autográfok Fontana-változattal való összehasonlításának is.

A módszerek kialakításához a mintát első sorban Jeffrey Kallberg a Chopin-kéziratok csoportosításával és 1841 után keletkezett műveinek szövegváltozataival foglalkozó disszertációja adta (*The Chopin Sources: Variants and Versions in Later Manuscripts and Printed Editions*, 1982).

IV. Eredmények

Az értekezés szűk értelemben vett tárgyául választott darabok szerzői kéziratának elemzése, és a Fontana-kiadásban szereplő változataival való összehasonlítása arról győzött meg, hogy Fontana szerzői tevékenységének értékelése csakis az egyes művek vizsgálatán alapulhat. Így állapítható meg ugyanis, hogy mi volt Fontana szerepe az adott mű szövegének létrehozásakor. Bár a lengyel összkiadás forráskommentárja a források alapos ismeretéről árulkodik, és részletesen ismerteti a Fontana-kiadásban szereplő darabok ismert kéziratait, a szerkesztők, Jan Ekier és Pawel Kamiński következtetései nem minden esetben tűnnek megalapozottnak. Azon állításuk, miszerint a Gesz-dúr keringő Fontana-féle változata Chopin egy elveszett kézírata alapján készült, mely a keringő legkésőbbi szerzői koncepcióját tükrözi, több szempontból is támadható. A Gesz-dúr keringő elemzését követően e szempontokat veszem sorra. Az f-moll keringő esetében is hiányos a lengyel összkiadás forráskommentárja, mivel nem mutat rá a Fontana-változat és a keringő első kiadása, az örökösök engedélye nélkül megjelent Wildt-kiadás közti hasonlóságra. Ez a hasonlóság azt látszik alátámasztani, hogy Fontana kiadásában e keringő esetében elsősorban a krakkói kiadó szövegére támaszkodott. Ugyanakkor megkíséreltem kimutatni a Fontana-szövegnek valószínűsíthetően Chopintól származó, és csak ebben a forrásban fellelhető változatait.

A Gesz-dúr keringő szerzői kéziratának vizsgálata során tett további két megfigyelésről tehetek említést, melyek lazán kapcsolódnak értekezésem témájához. A Gesz-dúr keringő

franciaországi Thoiry kastélyában felfedezett kézírata arról árulkodik, hogy ezt a művet Chopin eredetileg az Esz-dúr keringővel (op. 18) egyszerre kívánta megjelentetni. Ezt alátámasztja a két keringő közt felfedezett belső hangnemi összefüggés, valamint az autográf jellemzői is, melyek inkább egy eredetileg metszőpéldánynak szánt kéziratként teszik beazonosíthatóvá a végül Clémence de Marquet számára elajándékozott autográfot. A szakirodalom sehol nem tesz említést e kézirat címzettjéről: Clémence de Marquet személyét csak a kéziratot felfedező zongoraművész, Byron Janis könyve említi. A grófné Janis által megadott születési dátumának hitelessége azonban kérdéses, mert nem igazolja azt Clémence de Marquet disszertációm függelékében közreadott gyászjelentése.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Ki volt Julian Fontana? – Előadás a IV. „Gyöngyöző futamok” zenei tábor keretében. Gyöngyös, Pátzay János Zeneiskola, 2016. augusztus 2.

Chopin Gesz-dúr keringőjének szerzői kéziratai és a Fontana-kiadás – Előadás a V. „Gyöngyöző futamok” zenei tábor keretében. Gyöngyös, Pátzay János Zeneiskola, 2017. július 31.